

महाराष्ट्र शासन

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

शासन परिपत्रक डब्ल्यूक्यूएम २०१०/प्र.क्र. १६९/पा.पु १२

मंत्रालय- मुंबई ४०००३२

दिनांक :- ३० मार्च २०११

- वाचा- १) केंद्र शासनाचे राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम मार्गदर्शक सुचना
२) शासन निर्णय क्र. ग्रापापु-१०९६ प्रक्र. १२८० पापु-०७ दि. २८/११/१९९६
३) शासन परिपत्रक क्र. डब्ल्यूक्यूएम-२००७/प्रक्र. २३/पापु १२
दि. ७ फेब्रुवारी २००८
४) शासन परिपत्रक क्र. डब्ल्यूक्यूएम-२००८/प्रक्र. ७/पापु १२
दि. १० जून २००८
५) शासन निर्णय क्र. डब्ल्यूक्यूएम-२०१०/प्रक्र. ९८/पापु १२
दि. ३० मार्च २०११

प्रस्तावना-

१. पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण आणि सर्वेक्षणाचा मुख्य उद्देश ग्रामीण भागातील जनतेला शुध्द व सुरक्षित पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करणे व जलजन्य रोगांच्या प्रादुर्भाववर नियंत्रण ठेवणे हा आहे. शासनाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयात/ परिपत्रकात शुध्द पाणी पुरवठा करण्यासाठी ग्रामीण व नागरी भागांत करावयाच्या उपाययोजनांमध्ये खालील बाबी अंतर्भूत करण्याबाबत सुचना निर्गमित केलेल्या आहेत.

- १) नागरी व ग्रामीण भागांत पाणी दुषित होऊ नये म्हणून घ्यावयाच्या प्रतिबंधक उपाययोजना (Preventive measures)
- २) आरोग्य विभागामार्फत देण्यात येणारी लाल / पिवळे/ हिरवी कार्ड याची कार्यप्रणाली
- ३) पाण्याच्या गुणवत्ता सर्वेक्षण व संनियंत्रणाची नागरी / ग्रामीण भागातील कार्यपद्धती
- ४) ग्रामीण / नागरी भागांत दुषित पाणी पुरवठा झाल्यास त्याबाबत जबाबदारी निश्चित करणे
- ५) स्वायत्त स्वराज्य संस्थांनी पाणी गुणवत्तेविषयी तयार केलेला परिसर स्वच्छता, प्रदुषण व पर्यावरण अहवाल (Environment Status Report) स्थानिक वृत्तपत्रात प्रसिध्द करणे

या सर्व शासन निर्णय / परिपत्रकांची अंमलबजावणी अधिक सु-सुत्रतेने, परिणामकारक व प्रभावी पद्धतीने होण्यासाठी खालील प्रमाणे मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन परिपत्रक :

२. ग्रामीण पाणीपुरवठा कार्यक्रमाखाली घेण्यात आलेल्या विविध योजनांमधून शुध्द पिण्याचे पाणी मिळावे व साथीच्या रोगास आळा बसावा या दृष्टीने शासन पुढील प्रमाणे निर्देश देत आहेत. ग्रामीण भागांमध्ये शुध्द पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यासाठी पाण्याच्या गुणवत्तेचे संनियंत्रण व सर्वेक्षण करणे गरजेचे आहे. पाणी गुणवत्ता संनियंत्रणात खालील तीन प्रमुख भाग आहेत.

- १) पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण
- २) पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षण

३) माहिती व्यवस्थापन पध्दती

३. पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण -

पाणी गुणवत्ता सनियंत्रणाची जबाबदारी पाणी पुरवठा करणा-या संस्थेची (ग्रामपंचायत) यांची राहिल.

या मध्ये खालील बाबींचा समावेश राहिल.

- १) शुद्ध, सुरक्षित व पुरेशा प्रमाणात जनतेला पाणी उपलब्ध राहिल याबाबत दक्षता घेणे.
- २) पाणी पिण्यासाठी योग्य आहे किंवा नाही हे पाहण्यासाठी नियमितपणे चाचणी करणे.
- ३) पाणी पुरवठा योजनेतील दोष वेळीच दूर करण्यासाठी लागणारी दुरुस्ती त्वरीत करून घेणे.
- ४) पिण्याच्या पाण्याचे टी.सी.एल. द्वारा निर्जंतुकीकरण करणे.
- ५) पाण्यातील मुक्त क्लोरीनचे प्रमाण तपासण्यासाठी दररोज ओ.टी. टेस्ट करणे, ही चाचणी नकारात्मक असल्यास टी.सी.एल. पावडर तसेच शासनाने विहित केलेले निर्जंतूके टाकून पाणी शुद्ध करणे.
- ६) पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोताचा व पाणी पुरवठा योजनेच्या परिसराचे स्वच्छता सर्वेक्षण वारंवार करणे. व परिसर स्वच्छ राखण्यासाठी योग्य ती उपाय योजना तातडीने करणे.

४. पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षण:-

पाण्याची गुणवत्ता अजमावणे व त्यावर उपाय योजना करण्याचा सल्ला देणे याची जबाबदारी सार्वजनिक आरोग्य विभागाची राहिल. जिल्हा पातळीवर ही जबाबदारी जिल्हा आरोग्य अधिका-यांची राहिल. पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षणांतर्गत खालील कर्तव्ये राहतील.

- १) पाण्याचे निर्जंतुकीकरण केले जाते किंवा नाही हे तपासणे
- २) दुषित पाणी नमुने फेर तपासणीसाठी प्रयोगशाळेकडे पाठवणे.
- ३) रासायनिक तपासणीत दूषित आढळलेला पाणी नमुना विभागीय स्तरावरील प्रयोगशाळेत (भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा) पुनर्तपासणीसाठी पाठवून त्याची खात्री करून घेणे.
- ४) पाणी दुषित होण्याची संभाव्य कारणे शोधून उपाय योजनेबाबत सल्ला देणे.
- ५) अचानक परिसर स्वच्छता सर्वेक्षण करणे व पिण्याचे पाणी सुरक्षित आहे किंवा नाही याची पडताळणी करणे.

५. ग्राम पातळीवरील पाणी गुणवत्ता नियंत्रण व सर्वेक्षण :-

ग्रामस्थांचा प्रत्यक्ष सहभाग या हेतुने ग्रामपातळीवर ग्राम आरोग्य,पोषण,पाणीपुरवठा व स्वच्छता समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे. समितीच्या पिण्याच्या पाण्याबाबत खालील जबाबदा-या राहतील.

- १) पिण्याच्या पाण्याचा परिसर स्वच्छ ठेवण्याविषयी जागृती करणे.
- २) पाणी अशुद्ध होऊ नये याची काळजी घेणे.
- ३) पिण्याच्या पाण्याच्या परिसरात म्हणजे नळ योजना, विहीर व हातपंप इत्यादी ठिकाणी कपडे धुणे, भांडी घासणे, आंघोळ करणे, जनावरे धुणे, मलमूत्र विसर्जन करणे इ. आक्षेपार्ह बाबीस मनाई करणे.
- ४) खतांचे खडे / खाजगी शौचालये हे पाणी स्रोतापासून व पाईपलाइन पासून १०० फुटांचे आत अस्तित्वात नाही अशा बाबींकडे लक्ष पुरविणे.
- ५) हात पंपाची योग्य निगा ठेवून त्यांचे ओटे (प्लॅटफॉर्म) सुव्यवस्थित आहेत, तसेच त्याच्या आसपास पाण्याचे डबके साचून पाणी मुरणार नाही व गावातील मुले हात पंपाच्या दांड्याशी खेळून त्याची मोडतोड करणार नाहीत याची दक्षता घेणे.
- ६) नळ योजनेच्या बाबतीत नळ गळती व नळाच्या भोवताली पाणी साचून परिसर अस्वच्छ होणार नाही व लोकाकडून नळाची अथवा व्हॉल्व्हची मोडतोड केली जाणार नाही याची काळजी घेणे. अशी मोडतोड झाल्यास त्वरीत दुरुस्ती करणे.

६. ग्राम पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण खालील प्रमाणे राहिल.

गाव पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण आढावा बैठक - महिन्यातुन २ वेळा	
कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या	जबाबदार व्यक्ती / संस्था
<ul style="list-style-type: none"> गावातील सर्व कुटुंबांना पुरेसा आणि शुध्द पाणी पुरवठा करणे 	ग्रामपंचायत/ग्राम आरोग्य, पोषण , पर्यावरण पाणीपुरवठा व स्वच्छता समिती
<ul style="list-style-type: none"> गावातील सर्व स्रोतांची नोंद करणे व त्यांची यादी प्रा.आ. केंद्र, तालुका प्रयोगशाळा, तालुका स्तरीय समिती यांना सादर करणे. पिण्याच्या पाण्याचे दैनंदिन व नियमित शुध्दीकरण करणे दररोज ओटी टेस्ट करणे, मार्गदर्शक सुचनेनुसार फिल्ड टेस्ट किटस् द्वारे तपासणी करणे गावातील प्रत्येक स्रोतांची कमीत कमी चार वेळा जैविक तपासणीसाठी पाणी नमुने तालुका-ग्रामीण रुग्णालय / उप विभागीय प्रयोगशाळेत पाठविणे, गावातील प्रत्येक स्रोतांचे रासायनिक तपासणीसाठी व प्रत्येक वेळी ब्लीचिंग पावडर खरेदी केल्यानंतर त्याचा नमुना जिल्हा/ उप विभागीय प्रयोगशाळेकडे प्राथमिक आरोग्य केंद्रामार्फत पाठविणे स्रोताचा परिसर स्वच्छ ठेवण्यास मदत करणे. स्रोताच्या स्वच्छता सर्वेक्षणामध्ये आरोग्य कर्मचा-यास मदत करणे पाणी गुणवत्तेबाबत केलेल्या कार्यवाहीची नोंद नियमित नोंदवहीत करणे. 	जलसुरक्षक
<ul style="list-style-type: none"> नियमित चांगल्या दर्जाच्या ब्लीचिंग पावडरची उपलब्धता ठेवणे. गावातील सर्व पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांच्या रासायनिक आणि जैविक गुणवत्ता तपासणीचा वार्षिक कृती आराखडा तयार करणे. तपासणीत दुषित आलेल्या नमुन्यावर त्वरीत प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे. त्याचा अहवाल तालुका स्तरीय समितीला सादर करणे, रासायनिक तपासणीत दुषित आढळून आलेल्या स्रोताचे पाणी पिण्यासाठी बंद करणे व स्रोताभोवती दुष्परिणामाबाबत फलक लावणे. स्रोताचा परिसर व जलकुंभ नियमित स्वच्छ राहतील हे पहाणे. पाणी गुणवत्तेबाबत केलेल्या कार्यवाहीची नोंद नियमित ठेवली जात आहे किवा नाही हे पहाणे. पाणी गुणवत्तेबाबतची माहिती गावात सार्वजनीक ठिकाणी लावणे. 	सरपंच,ग्रामसेवक

७. प्राथमिक आरोग्य केंद्र पातळीवरील पाणी गुणवत्ता नियंत्रण खालील प्रमाणे राहिल.

प्राथमिक आरोग्य केंद्र पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण	
कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या	जबाबदार व्यक्ती
<ul style="list-style-type: none"> आकस्मीत ओटी टेस्ट करणे, कार्यक्षेत्रातील १० % स्रोतांचे नमुने तालुका- ग्रामीण रुग्णालय प्रयोगशाळा / उप विभागीय / जिल्हा प्रयोगशाळेकडे तपासणीसाठी पाठवणे. तालुका ग्रामीण रुग्णालय प्रयोगशाळेत दुषित येणा-या पाणी नमुन्यांच्याची शुद्धीकरणानंतर ओटी टेस्ट नकारात्मक असल्यास पाणी नमुना सखोल तपासणीसाठी पुन्हा जिल्हा प्रयोगशाळेकडे पाठवणे. गावातील सर्व पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे परिसर स्वच्छतेचे सर्वेक्षण जलसुरक्षक,ग्रामस्थ यांना बरोबर घेऊन वर्षातून २ वेळा करून ग्रामपंचायतीस लाल/हिरवे/पिवळे कार्ड वितरीत करणे. जलसुरक्षाकांकडून प्राप्त झालेला ब्लिचिंग पावडर नमुना व रासायनिक तपासणीसाठीचा पाणी नमुना जिल्हा प्रयोगशाळेकडे पाठविणे. 	आरोग्य कर्मचारी , आरोग्य पर्यवेक्षक, वैद्यकीय अधिकारी

८. तालुका पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण खालील प्रमाणे राहिल.

तालुका पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण	
तालुकास्तरीय समिती :- अध्यक्ष - गट विकास अधिकारी , समिती सदस्य- उप अभियंता पाणी पुरवठा, तालुका आरोग्य अधिकारी व तालुका आरोग्य प्रयोगशाळा प्रमुख समन्वयक - आरोग्य पर्यवेक्षक (तालुका आरोग्य अधिकारी कार्यालय) आढावा बैठक -दरमहा	
कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या	जबाबदार व्यक्ती
<ul style="list-style-type: none"> तालुक्यातील सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांची यादी प्राप्त करून घेणे व प्रयोगशाळेस देणे. 	विस्तार अधिकारी (पंचायत)
<ul style="list-style-type: none"> तालुक्यातील सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांची जैविक तपासणी कमीत कमी चार वेळा तालुका-ग्रामीण रुग्णालय प्रयोगशाळेत करणे. तपासणीत दुषित आलेल्या पाणी नमुन्याची माहिती त्वरीत दुरध्वनीद्वारे संबंधित ग्रामपंचायतीचा ग्रामसेवक व कार्यक्षेत्रातील प्राथमिक आरोग्य केंद्र यांना कळविणे व नंतर अहवाल स्वरूपात देणे. तपासलेल्या सर्व पाणी नमुन्यांचा संकलित अहवाल दरमहा जिल्हा प्रयोगशाळा व तालुका स्तरीय समितीस सादर करणे. 	तालुका प्रयोगशाळा /उप विभागीय प्रयोगशाळा
<ul style="list-style-type: none"> तपासलेल्या सर्व पाणी नमुन्यांची नोंद संगणकावर व केंद्र शासनाच्या संकेत स्थळावर करणे 	तालुका आरोग्य अधिकारी कार्यालयातील डेटा ऐन्ट्री ऑपरेटर
<ul style="list-style-type: none"> तालुक्यातील सर्व पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांची जैविक ,रासायनिक तपासणी केली जात आहे किंवा नाही हे पहाणे. तपासणीत दुषित आढळून आलेल्या नमुन्याबाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही, स्वच्छता 	गट विकास अधिकारी

सर्वेक्षण, संकेत स्थळावर नोंदी याचा आढावा घेणे व पाठपुरावा करणे	
९. जिल्हा पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण खालील प्रमाणे राहिल.	

जिल्हा पातळीवरील पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण	
जिल्हास्तरीय समिती - अध्यक्ष- मुख्य कार्यकारी अधिकारी , समिती सदस्य - उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत), कार्यकारी अभियंता, पाणी पुरवठा , जिल्हा आरोग्य अधिकार, जिल्हा आरोग्य प्रयोगशाळा प्रमुख, साथरोग विषय पहाणारे अति. जिल्हा आरोग्य अधिकारी हे सदस्य सचिव. आढावा बैठक - मासिक पाणी गुणवत्ता कक्ष - आरोग्य विभाग- साथरोग्य वैद्यकीय अधिकारी / आरोग्य पर्यवेक्षक, ग्रामपंचायत विभाग -विस्तार अधिकारी (पंचायत) ,व पाणीपुरवठा विभाग - शाखा अभियंता / कनिष्ठ अभियंता आढावा बैठक -मासिक	
कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या	जबाबदार व्यक्ती
<ul style="list-style-type: none"> ● जिल्ह्यातील सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांची यादी प्राप्त करून घेणे व तालुकानिहाय संख्यात्मक शहानिशा करणे. ● तपासणीत दुषित आलेले रासायनिक पाणी नमुन्यांबाबत केलेल्या प्रतिबंधात्मक कार्यवाहीचा पाठपुरावा करणे, पाणी गुणवत्ता विषयक आराखडा तयार करणे. 	कार्यकारी अभियंता, पाणी पुरवठा
<ul style="list-style-type: none"> ● सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांची रासायनिक तपासणी करणे. ● रासायनिक तपासणीत दूषित आढळलेले पाणी नमुन्यांची पुनर्तपासणी भूजल सर्वेक्षण विभागाच्या विभागीय प्रयोगशाळेत करणे. ● ब्लीचिंग पावडर नमुने तपासणी करणे. ● वारंवार दुषित येणारे पाणी नमुन्यांची सखोल तपासणी करणे. ● दुषित आलेल्या पाणी नमुन्याची माहिती त्वरीत दुरध्वनीद्वारे संबंधित ग्रामपंचायतीचा ग्रामसेवक व कार्यक्षेत्रातील प्राथमिक आरोग्य केंद्र यांना कळविणे व नंतर अहवाल स्वरूपात देणे. ● तपासलेल्या सर्व पाणी नमुन्यांचा संकलित अहवाल दरमहा राज्य प्रयोगशाळा व जिल्हा स्तरीय समितीस सादर करणे. ● जिल्हा प्रयोगशाळेत तपासलेल्या सर्व पाणी नमुन्यांची नोंद संगणकावर व केंद्र शासनाच्या संकेत स्थळावर करणे 	जिल्हा प्रयोगशाळा उप विभागीय प्रयोगशाळा भूजल सर्वेक्षण यंत्रणा प्रयोगशाळा
<ul style="list-style-type: none"> ● पाणी गुणवत्ता विषयक बाबींचा दरमहा आढावा घेणे व सुचना निर्गमित करणे. 	मुख्य कार्यकारी अधिकारी

१०. विभागीय स्तरावर पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण खालील प्रमाणे राहिल.:

विभागीय आयुक्तांनी पाणी गुणवत्ता नियंत्रण व सर्वेक्षण या दोन्ही बाबतीत नियमितपणे आढावा घेऊन त्यांचे सनियंत्रण करावे.

११. माहिती व्यवस्थापन पद्धती:

प्रत्येक पातळीवर पाणी गुणवत्ता सनियंत्रणांतर्गत आवश्यक माहिती विहित नमुन्यात व ठराविक कालावधीत योग्य त्या अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना पाठविणे आवश्यक आहे. त्यामुळे महत्वाचे निर्णय घेणे व त्रुटी दूर करणे वेळीच शक्य होईल. अहवाल देण्यास दिरंगाई झाल्यास निर्णय घेण्यास वेळ लागतो व त्याचे पर्यावसन साथरोग निर्मितीस कारणीभूत होऊ शकते. म्हणून केलेल्या कामाची अचूक माहिती ठराविक तारखेस पाठविण्याचे गांभीर्य संबंधितांनी राखणे गरजेचे आहे. त्यासाठी पुढीलप्रमाणे माहिती व्यवस्थापन प्रणाली राहिल.

अहवालाचा तपशिल	अहवाल कोणी पाठवावा	अहवाल कोणास पाठवावा	किती तारखेस पाठवावा
ओ टी परीक्षण ,फिल्ड टेस्ट किट संकलित अहवाल (प्रपत्र अ-१,अ-२)	ग्रामसेवक	तालुका स्तरीय समिती	मासिक अहवाल १ तारखेला
स्वच्छता सर्वेक्षण	आरोग्य कर्मचारी	वैद्यकीय अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य केंद्र	पावसाळ्यापुर्वीचे सर्वेक्षण १५ मे पावसाळ्यानंतरचे सर्वेक्षणा १५ डिसेंबर
स्वच्छता सर्वेक्षण	वैद्यकीय अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य केंद्र	तालुका स्तरीय समिती	पावसाळ्यापुर्वीचे सर्वेक्षण ३० मे पावसाळ्यानंतरचे सर्वेक्षण ३० डिसेंबर पर्यंत
जैविक तपासणी दुषित आलेला पाणी नमुना	तालुका प्रयोगशाळा	ग्रामसेवक, प्राथमिक आरोग्य केंद्र	त्वरीत दुःस्वप्नद्वारे व नंतर अहवालाद्वारे
जैविक /रासायनिक तपासणी दुषित आलेला पाणी नमुना, ब्लिचिंग पावडर , बाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही	ग्रामसेवक	तालुका स्तरीय समिती	अहवालानंतर ३ दिवसांत. मासिक संकलित अहवाल १ तारखेला
महिन्यातील सर्व जैविक तपासणी करण्यात आलेले नमुन्यांचा संकलित अहवाल (प्रपत्र ब१, प्रपत्र ब२)	तालुका प्रयोगशाळा	जिल्हा प्रयोगशाळा , तालुका स्तरीय समिती	मासिक संकलित अहवाल १ तारखेला
ब्लिचिंग पावडर , जैविक तपासणी , रासायनिक तपासणी यांमध्ये दुषित आढळलेल्याबाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही (प्रपत्र क)	गट विकास अधिकारी	मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सदस्य सचीव अति.जिल्हा आरोग्य अधिकारी)	मासिक अहवाल ४ तारखेला
सर्व तालुक्यांचा जैविक, रासायनिक, ब्लिचिंग पावडर तपासणी संकलित अहवाल प्रपत्र ड	जिल्हा प्रयोगशाळा	राज्य प्रयोगशाळा , जिल्हा स्तरीय समिती , तालुकास्तरीय समिती विभागीय आयुक्त	मासिक अहवाल ४ तारखेला
ब्लिचिंग पावडर , जैविक तपासणी , रासायनिक तपासणी यांमध्ये दुषित आढळलेल्याबाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही (प्रपत्र इ)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	विभागीय आयुक्त (अधिक्षक अभियंता विभागीय भारत निर्माण कक्ष) (उप आयुक्त विकास)	मासिक अहवाल ८ तारखेला
रासायनिक तपासणी यांमध्ये दुषित आढळलेल्या बाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही (प्रपत्र इ)	अधिक्षक अभियंता विभागीय भारत निर्माण कक्ष	सचिव - आरोग्य, ग्राम विकास, पाणी पुरवठा	मासिक अहवाल १५ तारखेला
ब्लिचिंग पावडर , जैविक तपासणी , यांमध्ये दुषित आढळलेल्याबाबत केलेली प्रतिबंधात्मक कार्यवाही (प्रपत्र इ)	उप आयुक्त विकास	सचिव - आरोग्य, ग्राम विकास, पाणी पुरवठा	मासिक अहवाल १५ तारखेला
सर्व जिल्ह्यांचा जैविक, रासायनिक, ब्लिचिंग पावडर तपासणी संकलित अहवाल	राज्य प्रयोगशाळा	संचालक आरोग्य सेवा	मासिक अहवाल ८ तारखेला
सर्व जिल्ह्यांचा जैविक, रासायनिक, ब्लिचिंग पावडर तपासणी संकलित अहवाल	संचालक आरोग्य सेवा	सचिव - आरोग्य, ग्राम विकास, पाणी पुरवठा	मासिक अहवाल १५ तारखेला

१२. आढावा - पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमाचा व उपाययोजनांचा प्रत्येक स्तरावरील आढावा खालील प्रमाणे राहील.

स्तर	विषय	सहभागी व्यक्ती	मार्गदर्शक	कालावधी
ग्रामपंचायत	ओ.टी. टेस्ट, ब्लीचिंग पावडर, फिल्ट टेस्ट किटस् तपासणी, प्रयोगशालेय तपासणी व उपाययोजनांचा आढावा	जलसुरक्षक	ग्रामसेवक	आठवड्यातुन १ वेळा
ग्रामपंचायत	ग्राम आरोग्य,पोषण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता समीती द्वारे पाणी गुणवत्ता संनियंत्रणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	ग्राम आरोग्य,पोषण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता समीती सदस्य जलसुरक्षक	सरपंच	महिनातुन १ वेळा
प्राथमिक आरोग्य केंद्र	पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	आरोग्य सेवक,	वैद्यकीय अधिकारी	१५ दिवसांतुन १ वेळा
तालुका स्तर	पाणी गुणवत्ता व संनियंत्रणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	ग्रामसेवक,	गट विकास अधिकारी	१५ दिवसांतुन १ वेळा
	पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	वैद्यकीय अधिकारी	तालुका आरोग्य अधिकारी	महिनातुन १ वेळा
	तालुकास्तरीय समिती - पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	प्रयोगशाळा प्रमुख ,तालुका आरोग्य अधिकारी, उप अभियंता पाणी पुरवठा	गट विकास अधिकारी (अध्यक्ष)	महिनातुन १ वेळा
जिल्हा स्तर	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	गट विकास अधिकारी तालुका आरोग्य अधिकारी, उप अभियंता पाणी पुरवठा	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	महिनातुन १ वेळा
	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	वैद्यकीय अधिकारी, तालुका आरोग्य अधिकारी,	जिल्हा आरोग्य अधिकारी	महिनातुन १ वेळा
	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा व समन्वय	पाणी गुणवत्ता कक्ष	अति. जिल्हा आरोग्य अधिकारी	महिनातुन १ वेळा
	जिल्हा स्तरीय समिती -पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत), कार्यकारी अभियंता, पाणी पुरवठा , जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा आरोग्य प्रयोगशाळा प्रमुख	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	महिनातुन १ वेळा
विभाग स्तर	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा व उपाययोजनांचा आढावा	मुख्य कार्यकारी अधिकारी अधिक्षक अभियंता विभागीय भारत निर्माण कक्ष , उप आयुक्त विकास	विभागीय आयुक्त	महिनातुन १ वेळा
राज्य स्तर	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण सर्वेक्षणाचा	राज्यस्तरीय समिती	उप सचिव पाणी पुरवठा	महिनातुन १ वेळा

	व उपाययोजनांचा आढावा		व स्वच्छता विभाग	
--	----------------------	--	------------------	--

१३. शिस्तभंगविषयक कारवाई: ग्रामपंचायत, पंचायत समिती व जिल्हा परिषद यांनी त्यांच्यावर सोपविलेली पाणी गुणवत्ता संनियंत्रणाची जबाबदारी योग्य प्रकारे पार न पाडल्यास जबाबदार पदाधिकारी/अधिकारी/कर्मचारी नियमानुसार शिस्तभंगाच्या कारवाईस पात्र ठरतील.

सदर शासन परिपत्रक हे ग्रामविकास विभाग, सार्वजनिक आरोग्य विभाग यांच्या सहमतीने सदरील मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

सदर शासन परिपत्रकाचा संगणक सांकेतांक २०११०३३०१५१४००००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(श्वे.सं.बासरे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

- १) मा.मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, यांचे खाजगी सचिव
- २) मा. राज्यमंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, यांचे खाजगी सचिव
- ३) अप्पर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ४) सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ५) उपसचिव व संचालक (आर.एस.पी.एम.यू.) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई. ३२
- ६) सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, एक्सप्रेस टॉवर्स, नरिमन पॉईंट मुंबई.
- ७) संचालक, भूजल सर्व्हेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे
- ८) विभागीय आयुक्त (सर्व)
- ९) जिल्हाधिकारी (सर्व)
- १०) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व).
- ११) मुख्य अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई
- १२) मुख्य अभियंता राज्यस्तरीय भारत निर्माण कक्ष बेलापुर नवी मुंबई.
- १३) अधीक्षक अभियंता विभागीय भारत निर्माण कक्ष.
- १४) अधीक्षक अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण (सर्व)
- १५) कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण (सर्व)
- १६) उपसंचालक (आरोग्यसेवा), राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा, पुणे.
- १७) कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद (सर्व)
- १८) जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
- १९) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्रा.प.), जिल्हा परिषद (सर्व).
- २०) गटविकास अधिकारी पंचायत समिती सर्व.
- २१) निवड नस्ती, का.क्र. पा.पु. १२.

प्रपत्र अ-१ - ग्राम पंचायत स्तरावरील पाणी गुणवत्ता तपासणी निष्कर्ष अहवाल (ग्राम पंचायतीने पं.स. सादर करणे साठी)

ग्रा.चं. गाव		तालुका					वर्ष -								
महिना	ओ.टी टेस्ट			जैविक फिल्ट्र टेस्ट किटस्			फिल्ट्र टेस्ट किटस् रासायनिक								
	एकुण तपासलेले नमुने	योग्य	अयोग्य	एकुण तपासलेले नमुने	योग्य	अयोग्य	एकुण तपासलेले नमुने	क्लोराईड		फ्लोराईड		नाईट्रेट		आयर्न	
								योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य
जानेवारी															
फेब्रुवारी															
मार्च															
एप्रिल															
मे															
जून															
जुलै															
ऑगस्ट															
सप्टेंबर															
ऑक्टोबर															
नोव्हेंबर															
डिसेंबर															

प्रपत्र अ-२

गाम पंचायत स्तरावरील अयोग्य पाणी नमुने, टि.सी.एल. पावडर अहवालावर केलेली कार्यवाही

जिल्हा-	तालुका-	ग्रा.पं. -
पेयजल प्रकार		
स्त्रोताचे स्थळवर्णन		
स्त्रोताचा संकेतांक		
ओ.टी टेस्ट - अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक		
जैविक फिल्ड टेस्ट किट- अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक		
जैविक प्रयोग शालेय तपासणी अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक		
रासायनिक तपासणी अहवाल अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक	स्त्रोताचे पाणी पिण्यासाठी वापरण्यास बंद करणे दुष्परीणामा बाबत फलक लावणे	
	गावात प्रबोधन करणे	
	नविन स्त्रोत घेणे / पाउस पाणी संकलन	
टि.सी.एल. पावडर अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक		

प्रपत्र ब १ - तालुका - ग्रामीण प्रयोगशाळे मार्फत गाम पंचायत निहाय पाणी गुणवत्ता तपासणी निष्कर्ष अहवाल

अ.क्र.	तालुका	ग्रा.चं. नाव	स्त्रोत संख्या	जैविक तपासणी अहवाल		
				एकुण तपासलेले ३ नमुने	योग्य	अयोग्य

**प्रपत्र ब २ तालुका - ग्रामीण प्रयोगशाळे मार्फत ग्राम पंचायत निहाय पाणी गुणवत्ता तपासणी निष्कर्ष अहवाल
(मागील महिन्यातील दुषीत नमुने)**

अ.क्र.	तालुका	ग्रा.चं. नाव	स्त्रोत संख्या	मागील महिन्यातील जैविक तपासणी अहवाल		
				एकुण अयोग्य नमुने	पुन्हा तपासणी नंतर आढळून आलेले योग्य नमुने	पुन्हा तपासणी नंतर आढळून आलेले अयोग्य नमुने

प्रपत्र क - मासीक जिल्हा प्रयोगशाळे मार्फत तालुका निहाय पाणी गुणवत्ता तपासणी निष्कर्ष अहवाल

अ.क्र.	तालुका	स्त्रोत संख्या	रासायनिक तपासणी अहवाल											टि.सी.एल. पावडर तपासणी अहवाल		
			एकुण तपासलेले नमुने	क्लोराईड		फ्लोराईड		नाईट्रेट		आर्या		टि डी एस		एकुण तपासलेले नमुने	योग्य	अयोग्य
				योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य	योग्य	अयोग्य			

प्रपत्र ड तालुका स्तरावरील ग्राम पंचायत निहाय अयोग्य पाणी नमुने, टि.सी.एल. पावडर अहवालावर केलेली कार्यवाही

अ.क्र.	जिल्हा	तालुका	ग्रा.चं. - नाव	पेयजल प्रकार	स्रोताचे स्थळवर्णन	जैविक फिल्ट्र टेस्ट किट- अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक	जैविक प्रयोग शालेय तपासणी अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक	रासायनिक तपासणी अहवाल अयोग्य असल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक			टि.सी.एल. पावडर अयोग्य आल्यास केलेली कार्यवाही व दिनांक
								स्रोताचे पाणी पिण्यासाठी वापरण्यास बंद करणे दुष्परीणामा बाबत फलक लावणे	गावात प्रबोधन करणे	नविन स्रोत घेणे / पाउस पाणी संकलन	
